

ROMKINJE U FOKUSU

*Projekat Roma women in focus:
From the Margins to the Mainstream*

ROMKINJE U FOKUSU

*Projekat Roma women in focus:
From the Margins to the Mainstream*

Izdavač:

NVO "Koračajte sa nama - Phiren Amenca"

www.phirenamenca.com

www.romanet.me

Za izdavača:

Elvis Beriša

Autorka:

Jovana Jagetić

Urednik:

Elvis Beriša

Prelom i dizajn:

Štampa:

Tiraž:

130

Podgorica, april, 2026.

Publikacija je nastala u okviru projekta "Roma Women in Focus: From the Margins to the Mainstream", koji se realizuje uz podršku Centra za istraživačko novinarstvo Crne Gore, kroz projekat "Reporting Diversity Network - The New Agenda", finansiran od strane Evropske unije. Odražava stavove izdavača, ali ne nužno i stavove Centra za istraživačko novinarstvo Crne Gore i Evropske unije.

SADRŽAJ PUBLIKACIJE:

- 6 Položaj Romkinja u Crnoj Gori
- 10 Priča o Sanji koja gradi povjerenje u svojoj zajednici
- 14 Jasmina ne sanja samo za sebe!
- 19 Zojina priča o upornosti koja mijenja generacije
- 24 Anitin put:
Prkosom protiv predrasuda
- 28 Elizabetin put ka samostalnosti
- 32 Ključne preporuke za unapređenje položaja Romkinja u Crnoj Gori
- 34 Tamo gdje priče postaju politika

Položaj Romkinja u Crnoj Gori

U Crnoj Gori, kao i u mnogim zemljama regiona, pitanje prava, društvene uključenosti i ravnopravnosti romske populacije ostaje jedno od najsloženijih i najdugotrajnijih društvenih izazova. Iako se inkluzija često prepoznaje kao važan politički i društveni cilj, stvarnost velikog broja Roma i Romkinja i dalje je obilježena ograničenim pristupom obrazovanju, zapošljavanju i aktivnom učešću u društvenom i političkom životu.

Ove nejednakosti nijesu slučajne niti pojedinačne – one su rezultat duboko ukorijenjenih predrasuda, stereotipa i sistemskih barijera koje se prenose kroz generacije. Posebno su izražene kod Romkinja, koje se nalaze na presjeku rodne i etničke diskriminacije, suočene sa višestrukim oblicima marginalizacije, ekonomskom nesigurnošću i društvenom isključenošću.

Podaci potvrđuju razmjere ovog jaza. Prema dostupnim istraživanjima, romska i egipćanska djeca u Crnoj Gori suočavaju se sa ozbiljnim preprekama u pristupu obrazovanju, pri čemu čak oko 80% djece ne pohađa predškolsko obrazovanje, što značajno utiče na njihove kasnije obrazovne i životne šanse. Dodatno, izazovi počinju već u ranom uzrastu i nastavljaju se kroz cijeli životni ciklus. Istraživanja pokazuju da više od trećine djevojaka iz romske i egipćanske zajednice stupi u brak prije punoljetstva, što dodatno ograničava njihove obrazovne i profesionalne mogućnosti.

Ove statistike nijesu samo brojke – one predstavljaju stvarne živote, ograničene mogućnosti i neiskorišćeni potencijal čitavih generacija.

Strukturalna marginalizacija često počinje u djetinjstvu, nastavlja se kroz obrazovni sistem i tržište rada, i oblikuje životne izbore i prilike žena iz romske zajednice.

Diskriminacija, siromaštvo i društvena stigma ostaju svakodnevica velikog broja Roma i Romkinja, što dodatno produbljuje njihovu isključenost iz ključnih društvenih tokova. Iako Strategija socijalne inkluzije Roma i Egipćana u Crnoj Gori (2021–2025) prepoznaje ključne izazove sa kojima se suočava romska zajednica, uključujući nizak nivo obrazovanja, visoku stopu nezaposlenosti, siromaštvo i ograničen pristup zdravstvenim i socijalnim uslugama, rodna dimenzija ovih problema ostaje nedovoljno razvijena. Dokument ukazuje na određene specifične izazove koji pogađaju djevojčice i žene, prije svega kroz prepoznavanje fenomena ranih i ugovorenih brakova, koji direktno utiču na prekid obrazovanja i smanjuju mogućnosti za dalji lični i profesionalni razvoj. Takođe, kroz mjere u oblasti obrazovanja i zapošljavanja implicitno se nastoji unaprijediti položaj Romkinja, posebno kroz podsticanje uključivanja djevojčica u obrazovni sistem i povećanje zapošljivosti ranjivih grupa. Međutim, uprkos ovim segmentima, Strategija ne pristupa položaju Romkinja kao posebnom, višestruko uslovljenom pitanju, već ih posmatra pretežno u okviru šire populacije, bez dovoljno ciljano definisanih mjera koje bi odgovorile na specifične oblike rodne i etničke nejednakosti sa kojima se suočavaju.

Položaj Romkinja dodatno je otežan problemima koji nadilaze socijalnu isključenost i ulaze u sferu osnovne pravne vidljivosti. Strategija prepoznaje da dio romske i egipćanske populacije i dalje nema riješen pravni status ili pristup ličnim dokumentima, što direktno utiče na ostvarivanje osnovnih prava – od zdravstvene zaštite i socijalnih davanja do obrazovanja i zapošljavanja. U takvim okolnostima, Romkinje se često nalaze u posebno ranjivoj poziciji, jer njihova zavisnost od porodice i ograničena mobilnost dodatno smanjuju mogućnost da samostalno pokrenu procedure za regulisanje statusa. Rizik od apatridije i pravne nevidljivosti ne znači samo administrativni problem – on znači život bez pristupa sistemu, bez zaštite i bez mogućnosti izbora. Time se zatvara krug marginalizacije u kojem se socijalna isključenost i institucionalna nedostupnost međusobno pojačavaju, ostavljajući Romkinje na samoj periferiji društvenih tokova.

Ipak, uprkos ovim izazovima, promjena je moguća – i već je u toku. Ona dolazi kroz pojedince koji pomjeraju granice, kroz žene koje odbijaju da prihvate nametnute uloge i koje aktivno grade drugačiju stvarnost za sebe

i svoju zajednicu. Ohrabruje i činjenica da se sve više Romkinja upisuje u srednje škole prema podacima Ministarstva prosvjete, nauke i inovacija. Takođe, danas imamo sve više žena koje studiraju i završavaju fakultete.

Upravo te priče čine srž ove publikacije. Njihov cilj nije samo da informišu, već da razbiju stereotipe i pokažu da iza svake brojke stoji potencijal, snaga i mogućnost promjene.

Pitanje koje postavljamo nije samo kako Romkinje žive danas – već kakvo društvo želimo da gradimo sutra.

Cilj nije prezentovati statistiku, već **vratiti ljudsko lice onima čije glasove često ne čujemo** i kroz priče poput Sanjine, Jasminine, Zojine, Anitine i Elizabetine rušiti predrasude, koje nijesu samo individualne, već sistemske.

**Da li ste spremni da ih upoznate
i na kratko zavirite u njihove živote?**

Priča o Sanji koja gradi povjerenje u svojoj zajednici

**“Ako pomognem
jednoj osobi
da pronade posao,
to je za mene
lična pobjeda.”**

Na sjeveru Crne Gore, u Bijelom Polju, život nije lak. Posebno ne za žene iz romske zajednice, među kojima je stopa zaposlenosti najniža u regionu — ispod deset odsto. Ipak, postoje one koje uprkos svemu pomjeraju granice. Jedna od njih je Sanja Selimović, žena koja svakodnevno dokazuje da prepreke mogu postati koraci ka uspjehu.

Sanja danas radi kao medijatorica u Zavodu za zapošljavanje Crne Gore. Njena uloga je mnogo više od administrativnog posla — ona je most između zajednice i institucija, glas onih koji često nemaju priliku da budu saslušani.

“Trudim se da pomognem svojoj zajednici u svemu — od ostvarivanja prava, do pronalaženja posla. Ljudi mi vjeruju, jer znaju da sam i sama prošla kroz slične izazove,” kaže Sanja.

Kolege u Zavodu često se oslanjaju na nju — bilo da treba da pronađu

◇◇◇◇◇ **LJUDI IZ ZAJEDNICE**

ZNAJU DA SANJA:

- **UVIJEK MOŽE POMOĆI**
- **ZNA NJIHOVE PRIČE**
- **NIKADA NE ODUSTAJE DOK
PROBLEM NE RIJEŠI**

◇◇◇◇◇ osobu koja kasni na prijavu, da organizuju obuke ili pronađu kandidata za posao. Sanja poznaje svaku romsku porodicu, zna ko je šta završio, i ko ima koju diplomu.

“Zajednica zna da sam tu za njih. Kad pomognem

jednoj osobi da pronade posao ili riješi neki problem, to za mene nije samo profesionalni uspjeh — to je lična satisfakcija. Nikad ne odustajem dok

zajedno ne dođemo do cilja,” ističe ona.

Sanja danas živi u naselju Strojtanica u Bijelom Polju. Dio djetinjstva provela je u Njemačkoj, gdje je

njena porodica pokušavala pronaći bolje uslove za život. Njeni roditelji nisu imali priliku da idu u školu, ali su željeli da njihova djeca imaju ono što njima nije bilo dostupno – obrazovanje.

“Moj otac je izrađivao kazane i kišobrane, a majka je čistila dvorišta i farbala ograde. Tako su zarađivali za život. Kada više nije bilo mogućnosti, odlučili su da pokušaju u Njemačkoj, tražeći nešto bolje za nas,” prisjeća se Sanja.

Ali početak tamo nije bio lak. Kao dijete koje nije poznavalo jezik, osjećala se usamljeno i neshvaćeno.

“Od prvog do četvrtog razreda često sam se osjećala izgubljeno i tužno. Nisam znala kako da se izrazim, čak ni da se javim kad želim da idem do toaleta. Umjesto riječi, često su mi navirale suze”.

Život ih je ponovo vratio u Crnu Goru, gdje je Sanja nastavila školovanje. I ovdje su je pratili izazovi i neprijatnosti, ali nije odustajala.

“I dalje sam se susretala s poteškoćama, ali nisam odustala. Zнала sam da će trud i upornost jednog dana donijeti rezultat,” kaže Sanja.

Učila je, uporno i tiho, dok nije savladala jezik, a kasnije i završila srednju školu — vanredno, uz posao

i obaveze. Danas govori čak četiri jezika i svakodnevno pomaže drugima da pronađu svoje mjesto u društvu. Dok su roditelji maštali da će posta-

◇ **Trenutak koji je**
◇ **promijenio Sanjin put:**
◇ **Kada je kao djevojčica**
◇ **u Njemačkoj sjedjela u**
◇ **učionici i nije znala jezik,**
◇ **Sanja je prvi put osjetila**
◇ **koliko je teško kada nemaš**
◇ **glas. Danas pomaže**
◇ **drugima da ga pronađu.** ◇

ti doktorka, Sanja je imala drugačiji san. “Još u školi sam rekla da mi je san kancelarijski posao – da imam svoj sto, računar, monitor. I evo, san mi se ostvario,” kaže uz osmijeh.

Danas, osim posla medijatorke, Sanja preuzima i dodatne zadatke – pomaže koleginicama, obrađuje zahtjeve za osobe sa invaliditetom, pa čak i zamjenjuje koleginicu u arhivi. Sve to, kaže, radi sa zadovoljstvom. “Ništa mi ne pada teško, volim svoj posao.”

Sanja je danas primjer da Romkinje mogu uspjeti, ako im se pruži prilika. Ona ruši predrasude i pokazuje da romske žene mogu biti obrazovane, sposobne i posvećene.

“Dajte šansu i ne sudite knjizi po koricama,” poručuje ona.

**Jasmina
ne sanja
samo
za sebe!**

Studentkinja prava, novinarka i aktivistkinja koja svakodnevno ruši stereotipe i pokazuje da obrazovanje i upornost mogu mijenjati društvo.

U društvu u kojem predrasude i stereotipi još uvijek oblikuju javnu percepciju, priča Jasmine Beriše iz Podgorice izdva-ja se kao primjer istrajnosti, hrabrosti i uspjeha. Završila je Srednju ekonomsku školu u Podgorici, a danas je studentkinja Pravnog fakulteta Univerziteta Crne Gore. Ipak, njen put nije definisan samo obrazovanjem – već potrebom da doprinese svojoj zajednici i izmijeni način na koji društvo vidi Rome i Romkinje. „Završila sam Srednju ekonomsku školu u Podgorici i trenutno sam studentkinja na Pravnom fakultetu Univerziteta Crne Gore“, kaže Jasmina.

Ona je već godinama aktivna u organizacijama koje rade sa mladima i za romsku zajednicu. Radila je i na TV Vijesti, ali najveći dio njenog angažmana vezan je za NVO Phiren Amenca. „Angažovana sam u različitim organizacijama. Trenutno sam aktivna u NVO Phiren Amenca, gdje imamo aktivnosti od rada sa mladima do aktivnosti koje se tiču kulture romske

zajednice u Crnoj Gori“, objašnjava ona.

Kroz NVO Phiren Amenca svakodnevno organizuje radionice, promoviše učešće mladih i radi na unapređenju kulture i identiteta Roma. Posebno je vezana za RomaNet portal,

◆ **„Ljudi iz većinske zajednice su me zaustavljali i govorili da im je drago što se pojavljujem na malim ekranima. Nisam mogla da vjerujem“, kaže Jasmina kroz smijeh.** ◆

Jasmina Beriša kao voditeljica podcasta Ternengo Avazi (Glas Mladih) na portalu RomaNet

koji funkcioniraju u okviru pomenute organizacije i jedan je od prvih romskih medija u Crnoj Gori. „Na portal RomaNet pišem i promovisem mlade uspješne primjere iz romske zajed-

nice, ali i izještavam o problemima Roma i Romkinja.”

Njeno novinarsko i aktivističko djelovanje nije samo simbolično. Ono ima konkretne rezultate. „Jedna žena iz romske zajednice imala je ozbiljne zdravstvene probleme, ali zbog nedostatka dokumentacije nije mogla da se liječi. Prenijela sam njenu priču kroz prilog i članak na portalu, i zahvaljujući tome njen slučaj je došao do nadležnih organizacija koje su joj pružile potrebnu pomoć“, ponosno ističe Jasmina.

Jasmina je svoje novinarsko iskustvo stekla i na TV Vijesti, gdje je imala priliku da Romkinje iz svoje zajednice prikaže u pozitivnijem svjetlu. Kako ističe, taj cilj joj se ostvario: „Ljudi iz većinske zajednice su me zaustavljali na ulici i govorili da su srećni što se pojavljujem na malim ekranima, da im pružam zadovoljstvo i da im je lijepo slušati me. Nisam mogla da vjerujem“, kaže Jasmina kroz smijeh.

Ovaj primjer pokazuje koliko medijsko prisustvo i autentičan prikaz Roma mogu promijeniti percepciju zajednice u društvu i doprinosi smanjenju stereotipa.

Tokom školovanja, Jasmina je prvi put jasno osjetila šta znači biti

◇ **Svi koji je poznaju govore isto... Sa osmijehom koji ne možeš zaboraviti i energijom koja pokreće ljude oko sebe, Jasmina ne zna za granice — pomaže, inspiriše i hrabro mijenja ono što drugi smatraju nemogućim.** ◇

drugačiji. Jedan događaj posebno pamti. Prvog dana u srednjoj školi, učenici iz drugih odjeljenja dolazili su samo da „vide” djevojku tamnije puti.

„Dolazili su u učionicu i govorili: ‘Evo, ‘ciganka’ je došla u ekonomsku školu. Dovodili su drugare da vide nekog drugačijeg.“

Te riječi bile su bolne, ali danas postaju glavni razlog njenog aktivizma, jer zna da to što se njoj desilo je realnost mnogih mladih Roma.

„Negdje sam kroz moje srednje obrazovanje osjetila diskriminaciju na svojoj koži i tada sam vidjela da treba da se bavim aktivizmom i da bi trebalo da radim nešto što ide u korist mojoj zajednici”, rekla je hrabro Jasmina.

Krenula je u aktivističke vode, ali je nastavila i obrazovanje koje vidi kao ključnu tačku promjene.

„Ako nemate obrazovanje, ne možete da se zaposlite, pa onda upadate u siromaštvo. To je začarani krug koji se stalno ponavlja“, kaže Jasmina.

Jasmina dodaje da primjećuje jednu lijepu promjenu — obrazovanje među Romima postaje sve više cijenjeno, što je

za nju veliki razlog za optimizam. „Sve više Roma misli da je obrazovanje važno“, kaže. Ipak, ona upozorava da i dalje postoje pojedinci u zajednici koji ne dijele ovaj pogled, naročito pripadnici starije generacije. „Dokle god ovakvi stavovi budu prisutni, to znači da moramo nastaviti da radimo“, ističe.

Za Jasminu, romska zajednica u Crnoj Gori se ne može svesti na jednu jedinstvenu sliku:

„Mislim da ne postoji jedna slika Roma i Romkinja u Crnoj Gori. Postoje dvije slike: slika mladih Roma koji žele nešto da promijene i slika starije generacije koja je još uvijek vođena starim tradicijama i ne shvata važnost obrazovanja“, upozorava Jasmina.

Još kao dijete sanjala je da radi u kancelariji. Danas radi. Kasnije je sanjala da bude novinarka. To je već postala. Sada ima novi cilj.

Zašto je Jasminina priča važna?

Jasmina pokazuje da medijsko prisustvo i aktivizam imaju stvaran uticaj: jedna priča može spasiti život, a jedan glas može mijenjati društvene narative.

Jasmina Beriša, za vrijeme angažmana na poziciji novinarke na TV Vijesti

„Sada mi je san da postanem pravica. Nadam se da ću i to postati. Vidjećemo...“

Za kraj šalje poruku mladima:

„Poručujem mladima da sebe usavršavaju, da sebi zacrtaju cilj i idu do kraja.“

Priča Jasmine Beriše potvrđuje da su promjene moguće. Njen glas, borba i upornost pokazuju da je nova generacija Roma u Crnoj Gori spremna ne samo da sanja, već i da mijenja društvo u kojem živi.

Zojina priča o upornosti koja mijenja generacije

„Moja djeca imaju sve što ja nijesam imala“

Diplomirana pedagoškinja, majka dvoje djece i medijatorka u obrazovanju, **Zoja Tarlamišaj** svakodnevno svoj rad posvećuje djeci iz romske i egipćanske zajednice, pružajući im podršku na njihovom putu kroz školovanje i odrastanje.

Za nju, posao medijatora odavno je prevazišao formalnu ulogu.

„Biti medijator u školi nije samo formalnost, nego je za nas velika čast što možemo da budemo podrška najmlađima iz romske i egipćanske zajednice i da ih podstičemo i motivišemo da se na neki način ugledaju na nas koji smo sve to prošli i koji smo se susretali sa sličnim ili istim problemima“, navodi Tarlamišaj.

U Osnovnoj školi „Mileva Lajović Lalatović“ više od 200 djece dolazi iz romske i egipćanske zajednice. Iako je obim posla veliki, Zoja ističe da joj rad sa djecom svakodnevno daje snagu i motivaciju.

„Najljepše u ovom poslu je druženje sa djecom jer se ne trudim da budem samo autoritet. Trudim se da u nekim prilikama budem i prijatelj sa njima i da im uputim prijateljski savjet, posebno kada su mlađi razredi u pitanju. Mislim da tako stičemo i poštovanje, ali i stvaramo prijateljski odnos sa djecom“, kaže ona.

Zoja je rođena u Baru, gdje je završila osnovnu školu i gimnaziju „Niko Rolović“. Sjeća se djetinjstva koje, kako kaže, iako lijepo i okruženo prirodom, nije bilo jednostavno.

„Kada sam krenula u prvi razred, poznavala sam samo jednu djevojčicu iz komšiluka iz većinske zajednice. Prvih dana u školi tražila sam od nje da mi objasni šta učiteljica govori, jer nijesam razumijela jezik. Morala sam sama da se izborim da savladam i službeni jezik i gradivo“, prisjeća se ona, dodajući da su to bili teški trenuci koji su je naučili istrajnosti.

„Nije bilo uslova kao danas. Išli smo u školu nekad i u skromnoj komšijskoj odjeći i obući, ali smo imali volju, željeli smo da se školujemo“, navodi Tarlamišaj.

Danas, kako kaže, upravo je to iskustvo dodatno motiviše da svojoj djeci obezbijedi bolje uslove, ali i da ostane posvećena poslu koji radi.

NAJVEĆA PREPREKA ROMKINJA NIJE SIROMAŠTVO NEGO NEINFORMISANOST

Zoja nije znala da ima pravo na stipendiju i smještaj, što je skoro odvelo da odustane od studija. Tek kasnije, zahvaljujući drugima, saznaje da put postoji — ali nije bio vidljiv. Zato je danas uvijek tu za druge mlade Romkinje — da im približi svijet oko njih.

„Moja djeca imaju sve što ja nijesam imala. Zato osjećam još veću odgovornost da nastavim da se borim i pomažem drugima“, ističe ona.

Nakon gimnazije školovanje nastavlja u Nikšiću, na Filozofskom fakultetu, smjer pedagogija. Iako je prvobitno željela da studira psihologiju, okolnosti i nedostatak finansijskih mogućnosti uticali su na njen izbor.

„Meni je pedagogija zapravo bila alternati-

va. Moj prvi izbor je bio psihologija, jer sam taj predmet imala i u srednjoj školi, pa me je to nekako privlačilo. Međutim, u godinama kada sam upisivala fakultet, i zbog toga što nisam bila upoznata sa svim svojim pravima kao pripadnica RE zajednice, ni u srednjoj školi nijesam ostvarila pravo na stipendiju. Nakon srednje škole nijesam ni razmišljala da li ću upisati fakultet, jer sam znala da nisam u finansijskoj mogućnosti

da putujem u drugi grad i budem smještena tamo“, prisjeća se Zoja.

Na sreću, kasnije joj se javlja rođak iz Nikšića koji joj objašnjava da ima pravo na stipendiju i smještaj, pa bez mnogo razmišljanja upisuje fakultet.

Na putu do obrazovanja, podrška najbližih imala je ključnu ulogu u njenom životu.

„Od početka mog obrazovanja najveću podršku su mi pružali upravo majka i otac. Majka kojoj nije bilo dozvoljeno da završi čak ni osnovno obrazovanje, koja se jako rano, sa jedanaest godina, vjerala, a sa četrnaest se udala za mog oca koji je bio tri godine stariji. Ona je uvijek žalila što ne može da radi i zarađuje, što nema svoj dinar i što ne može sama da odlučuje šta će da kupi“, priča Zoja.

Kasnije se pridružila i podrška supruga, kojeg je upoznala na studijama. Zajedno su započeli život, a iako su mnogi smatrali da bi to mogao biti kraj njene karijere, Zoja to vidi drugačije — danas su joj i suprug i djeca dodatna snaga i motivacija.

Zoja danas ne radi samo kao medijatorka. Ona prekida začaran krug nejednakosti tako što djeci pokazuje da škola može biti mjesto pripadanja.

Zoja se nada da će u skorijoj budućnosti moći da radi u svojoj struci, kao pedagoškinja.

„Nadam se da ću nakon što položim stručni ispit moći da konkuriram i da će se neka škola odvažiti da me zaposli kao pripadnicu egipćanske zajednice i da ću tada biti jedini pedagog iz RE zajednice zaposlen u struci“, kaže ona.

Zoja Tarlamišaj danas predstavlja primjer žene koja je, uprkos brojnim izazovima, uspjela da završi obrazovanje i pronađe svoj profesionalni put, a svoj rad posvećuje tome da druga djeca iz ranjivih zajednica ne odustanu od školovanja.

Njena priča je podsjetnik koliko su podrška, upornost i obrazovanje ključni za promjenu života — ne samo pojedinca, već i cijele zajednice.

Učionica u kojoj nije razumjela ništa

Prvih dana škole nije znala jezik i oslanjala se na drugu djevojčicu da bi pratila nastavu. Taj osjećaj joj je ostao i danas ga prepoznaje kod djece koja tek ulaze u sistem.

Anitin put: Prkosom protiv predrasuda

„Nisam ni sanjala da ću raditi u instituciji koja vodi evropski put Crne Gore“

Anita Beriša svakog dana ulazi u instituciju koja oblikuje evropski put Crne Gore. Ona danas obavlja odgovoran posao koji zahtijeva znanje, posvećenost i upornost. Međutim, njen profesionalni put nije bio bez prepreka – bio je obilježen predrasudama, dokazivanjem i borbom da bude prihvaćena.

Anita radi u Ministarstvu evropskih poslova – mjestu gdje joj, kada se prvi put predstavila kao Romkinja, nijesu vjerovali zbog njene svijetle puti. A kada su shvatili da zaista jeste, suočila se s indirektnim porukama da možda neće moći da odgovori takvom poslu – ne zbog sposobnosti, već zbog predrasuda koje prate njeno porijeklo.

„Pa kao što sam i rekla tada je bilo Ministarstvo vanjskih poslova i integracija, ja kada sam došla na razgovor osjetila sam zaista da me malo drugačije gledaju i tada nisam ukapirala zašto je to tako, i odmah

su mi rekli da je to državna institucija i da zaista ima puno posla. Ja sam rekla da pristajem na sve, da je to meni u redu i da zaista želim da započnem rad.“

To je i dokazala, ne riječima, nego djelima, Anita je sad na poziciji samostalne savjetnice I, uključena je u pregovaračko poglavlje 22. Iako je početak bio obilježen

Može li izgled da sakrije identitet? Zbog svijetle puti, u početku nijesu vjerovali da pripada romskoj zajednici. Kada se to razjasnilo, pojavile su se nove sumnje — ovaj put u njene profesionalne sposobnosti.

predrasudama, Anita je vremenom pokazala da se profesionalnost ne mjeri nacionalnošću, već radom. Svakodnevnim zalaganjem gradila je svoj kredibilitet i dokazivala da pripada mjestu na kojem se nalazi.

„Rekla bih da sam uporna, autentična i strpljiva”, opisuje Anita sebe. Ona je djetinjstvo provela u inostranstvu, a povratak u Crnu Goru za nju nije bio samo promjena sredine, već i početak borbe sa jezikom.

„Na samom početku suočila sam se sa jezičkom barijerom, jer sam dugo godina živjela u inostranstvu. U tom periodu mi je mnogo značila podrška učiteljice. Upravo zahvaljujući njenoj posvećenosti uspjela sam da je prevaziđem. Često smo ostajale nakon nastave, gdje mi je strpljivo pomagala u izgovoru riječi i pisanju slova“, objašnjava Beriša naglašavajući važnu ulogu prosvjetnih radnika tokom školovanja.

Borba sa slovima i jezikom donijela je rezultate – ocjene su bile dovoljno visoke da Anita upiše srednju medicinsku školu. Ona ističe dva trenutka koja će zauvijek pamtiti i koje ne želi da zaboravi:

„Prvi važan trenutak za mene bio je kada sam obukla bijeli mantil. To za mene nije bila samo školska uniforma, već simbol da idem naprijed i da sam krenula pravim putem“, prisjeća se naša sagovornica, dodajući:

Koji su trenuci koji ostaju za cijeli život?

Bijeli mantil u srednjoj školi i prvi radni dan u državnoj instituciji označili su trenutke kada je osjetila da je stigla dalje nego što je ikada zamišljala.

„Drugi značajan trenutak bio je kada sam diplomirala, završila osnovne studije i zaposlila se u Ministarstvu vanjskih poslova i evropskih integracija. Prvog dana na poslu osjećala sam se posebno, jer nikada nisam ni sanjala da ću imati priliku da radim na državnom nivou. Upravo taj osjećaj bio je snažan podsticaj da nastavim dalje.“

Anita je odrastala uz roditelje koji su joj od prvog dana pokazivali koliko je obrazovanje važno.

Njen otac, uprkos predrasudama u zajednici, uvijek je isticao da treba učiti i završiti školu. Kako kaže Anita, još na samom početku njenog školovanja suočavala se sa negativnim komentarima okoline:

„Iskreno, od samog starta, još pri upisu u osnovnu školu, bilo je riječi da meni ne treba škola, da treba da se udam i da nema potrebe da se obrazujem“. Ona dodaje da njen otac nije obraćao pažnju na stavove okoline, već je imao jasan cilj:

„Nije gledao na to šta govore ljudi iz romske zajednice. Bilo mu je važno da sačuvamo našu kulturu i identitet, da ne zaboravimo poštovanje i vrijednosti, ali je isto tako želio da budemo obrazovani“.

Anita danas poručuje da je uspjela da uskladi sve životne uloge – završila je školu, zaposlila se, udala i osnovala porodicu. Sa suprugom dijeli obaveze oko dvoje djece, a uloga majke joj je, kaže, najljepša i najznačajnija do sada. Svaki slobodan trenutak posvećuje djeci.

„Uvijek iskoristimo vrijeme kada smo svi kući da budemo zajedno – igramo se i smišljamo razne igre koje ih motivišu da učestvuju i razvijaju svoje motoričke vještine. Lamija voli da crta, dok Onur voli da uči pjesmice i vježba matematiku“.

Na kraju, Anita šalje jasnu poruku mladim ženama, posebno Romkinjama – da ne odustaju od svojih snova, bez obzira na prepreke.

„Poručila bih svim djevojkama, posebno Romkinjama, da nikada ne odustaju od sebe i svojih ciljeva. Put neće uvijek biti lak, ali je važno da vjeruju u sebe i da uvijek ciljaju visoko“.

**Elizabetin
put ka
samostalnosti**

Medijatorka, preduzetnica i majka četvoro djece koja „mijenja pravila“ u romskoj zajednici

Uromskom naselju, tamo gdje su očekivanja često jača od snova, jedna žena je odlučila da promijeni pravila. Ne buntom. Već radom, upornošću i tihom, ali snažnom porukom: Romkinja može.

Elizabeta Beriša rođena je u Beogradu, a u Podgoricu dolazi 2011. godine nakon udaje. U novoj sredini i u zajednici u kojoj su uloge žena jasno određene, donosi odluku koja nije bila uobičajena – da radi i bude finansijski nezavisna.

„Mogu reći da sam u tom naselju bila jedina snaha koja radi i koja je samostalna“, kaže ona.

Takva odluka, svjesna je, često povlači komentare i predrasude, ali ključnu razliku napravila je podrška porodice. „Svi su me podržali i to mi je bio vjetar u leđa“, ističe, naglašavajući da bez toga promjene u

zatvorenim zajednicama gotovo da nijesu moguće.

Danas radi kao medijator-ka u Zavodu za zapošljavanje u Podgorici, gdje svakodnevno komunicira sa ljudima koji traže posao, često bez adekvatnog obrazovanja ili radnog iskustva. Njena uloga nije samo administrativna – ona je i savjetodavna, motivaciona, a nerijetko i ljudska podrška onima koji su

**„Jedina snaha koja radi“ —
odluka koja je
promijenila sve
U zajednici gdje se od žena
često očekuje drugačiji put,
ona je odlučila da radi i
bude finansijski nezavisna.
To je, kako kaže, u početku
bilo neuobičajeno, ali
presudno za njen život.**

na margini tržišta rada. Iako priznaje da na početku nije imala dovoljno znanja, kroz tromjesečnu obuku i uz pomoć kolega savladala je posao. „Nisam ništa znala, ali sam uz pomoć kolega sve naučila“, kaže.

Prema dostupnim istraživanjima stopa nezaposlenosti u romskoj zajednici višestruko je veća u odnosu na opštu populaciju, dok je nivo obrazovanja među Romkinjama posebno nizak. Upravo zato, Elizabetin rad ima dodatnu težinu – ona ne predstavlja samo instituciju, već i primjer. Motiv joj nikada nije bio isključivo finansijski.

„Cilj mi je bio da pomognem ljudima koji ne mogu sami sebi da pomognu, posebno onima koji imaju manje obrazovanja. To me ispunjava“, kaže. Ipak, predrasude nijesu izostale. Ne od kolega, već od korisnika usluga.

„Zbog marame su me pitali – radiš li ti ovdje?

“Zašto baš ti?“ Na takva pitanja, odgovara rezultatima. Osjećaj odgovornosti nosi još iz djetinjstva. Odrasla je bez oca i, kako kaže, rano naučila šta znači raditi i snalaziti se. Tokom školovanja radila je u fitnes centru i trafici kako bi pomogla majci. Danas razmišlja o upisu fakulteta, ali joj admi-

◇◇◇◇◇
**Kako izgleda
kada te prvo procijene
na osnovu izgleda?**

◇◇◇◇◇
**Na poslu su je korisnici
pitali da li zaista radi tu,
samo zbog njenog izgleda
i marame. Danas na takva
pitanja odgovara radom, a
ne objašnjenjima.**

nistrativne prepreke, zbog neriješenog pravnog statusa, usporavaju taj plan. Ipak, ne odustaje. „Predala sam zahtjev za stalni boravak i nadam se da ću uskoro moći da nastavim školovanje“, kaže, dodajući da želi da upiše Pravni fakultet.

Nakon radnog vremena, čeka je druga smjena – kuća i četvoro djece. „Spremanje ručka, kuća, domaći zadaci... to je svakodnevica“, kaže, ali ne kao žalbu, već kao činjenicu. Upravo u toj dinamici pronalazi ravnotežu. „To me na neki način opušta.“

Elizabeta međutim ne staje tu, ona vikendom radi i privatno. U jednoj sobi svog doma otvorila je mali kozmetički salon, gdje pruža usluge manikira, pedikira, depilacije i nadogradnje trepavica. Vještine je stekla kroz program obuke Makeup the future, koji je organizovala NVO Phiren Amenca, što je, kako kaže, bila prilika koju je znala da treba da iskoristi.

Njene klijentkinje su i Romkinje i neromkinje. Ni tu predrasude nijesu izostale. „Desilo se da žena dođe, vidi da je romsko naselje i pobjegne“, priča. Ipak, iskustvo pokazuje da se stavovi mijenjaju onog trenutka kada ljudi pređu prag i upo-

znaju je. „Kroz razgovor shvate da Romi nijesu ono što zamišljaju.“ U radu sa ženama iz romske zajednice najviše je pogađa njihova nesigurnost i (ne)zavisnost. „Često ne dolaze same na savjetovanje, neke od njih ni kod doktora ne smiju da idu same. Uvi-

jek imaju nekoga uz sebe, neko drugi govori za njih“, objašnjava Elizabeta.

Obrazovanje vidi kao ključnu prepreku, ali i kao rješenje. „Nemaju dovoljno znanja ni samopouzdanja da bi radile ono što žele.“

Zbog toga njena poruka ostaje jednostavna, ali snažna: „Nije kasno da se krene. Nije kasno za školu, za posao, za samostalnost. Sada neka krenu“.

Elizabeta Beriša kao zaposlena žena, majka, ali i preduzetnica, svakodnevno pokazuje da promjena ne dolazi odjednom, već postepeno. U zajednici gdje su granice često unaprijed postavljene, ona ih pomjera – tiho, ali uspješno....

**Ključne
preporuke za
unapređenje
položaja
Romkinja u
Crnoj Gori**

1

Obrazovanje kao temelj promjene

Obezbijediti djeci iz romske zajednice predškolsko obrazovanje, uz dodatnu jezičku i mentorsku podršku, te uspostaviti efikasne mehanizme za sprečavanje ranog napuštanja školovanja kroz stipendije, materijalnu podršku i rad sa porodicama.

2

Ekonomsko osnaživanje i zapošljavanje

Razviti ciljane programe zapošljavanja Romkinja kroz subvencije za poslodavce, stručne obuke i prekvalifikacije, uz poseban fokus na podršku ženskom preduzetništvu i ekonomsku nezavisnost.

3

Veća politička participacija i uključenost u donošenje odluka

Omogućiti veću zastupljenost Romkinja u institucijama i procesima donošenja odluka, te razvijati programe liderstva i aktivnog građanskog učešća.

4

Sistematska borba protiv diskriminacije

Sprovoditi kontinuirane kampanje za smanjenje predrasuda, uz edukaciju zaposlenih u institucijama i jačanje mehanizama zaštite od diskriminacije, posebno u kontekstu višestruke (rodne i etničke) marginalizacije.

5

Pristup pravima i uslugama

Unaprijediti dostupnost zdravstvene i socijalne zaštite kroz terenske i kulturno senzitivne usluge, te povećati informisanost Romkinja o njihovim pravima kroz pojednostavljene procedure i jačanje uloge medijatora.

6

Partnerstvo sa zajednicom i koordinisano djelovanje

Osigurati dugoročnu podršku organizacijama koje rade sa Romkinjama, unaprijediti prikupljanje podataka za kreiranje politika, te uspostaviti snažniju međusektorsku saradnju uz jasno definisane odgovornosti i praćenje rezultata.

**Tamo
gdje priče
postaju
politika**

Pitanje položaja Romkinja u Crnoj Gori ne može se svesti na statistiku, niti riješiti pojedinačnim naporima. Ono je ogledalo našeg društva – njegove spremnosti da prepozna nepravdu, ali i njegove volje da je mijenja.

Kroz ovu publikaciju upoznali smo žene koje ne čekaju promjene – one ih stvaraju. Sanja, koja vraća glas onima koji su ga izgubili. Jasmina, koja svojim obrazovanjem i javnim djelovanjem mijenja narative. Zoja, koja iz ličnog iskustva gradi mostove za nove generacije. Anita, koja svakodnevno dokazuje da institucije moraju biti prostor jednakih šansi. Elizabeta, koja pomjera granice unutar zajednice i pokazuje da ekonomska nezavisnost mijenja živote.

Njihove priče nijesu izuzetak koji treba slaviti kao rijetkost – one su dokaz šta je moguće kada se Romkinjama pruži prilika.

Istovremeno, zaključci sa okruglog stola „Romkinje u fokusu – društvena i politička participacija“, koji smo organizovali kao završnu aktivnost

projekta “Roma Woman in Focus: From the Margins to the Mainstream” u saradnji sa Evropskom kućom u Podgorici, jasno ukazuju da individualni uspjesi, iako inspirativni, nijesu dovoljni za suštinske promjene. Prepreke sa kojima se Romkinje suočavaju počinju u najranijem uzrastu i nastavljaju se kroz obrazovni sistem, tržište rada i politički život. Zato rješenja moraju biti sistemska, dugoročna i koordinisana.

Posebno je na-

glašeno da bez snažnije političke volje i konkretnijih institucionalnih mjera napredak ostaje ograničen. Neophodno je djelovati kroz više sektora istovremeno – od ranog obrazovanja i socijalne zaštite, do zapošljavanja

i političke participacije. Rana intervencija, kontinuirana podrška i međusektorska saradnja predstavljaju ključne temelje za održive promjene.

Jednako važno, poruka koja se izdvojila jeste da odgovornost ne može biti prebačena na same Romkinje. Iako mnoge od njih već danas same stvaraju prilike, gubitak povjerenja u institucije pokazuje da sistem mora preuzeti aktivniju i odgovorniju ulogu.

Veća zastupljenost Romkinja u procesima donošenja odluka prepoznata je kao jedan od ključnih koraka ka izgradnji inkluzivnijeg društva. Njihov glas ne smije biti samo dio diskusije – on mora postati dio rješenja.

Ova publikacija zato ima dvostruku ulogu. S jedne strane, ona razbija stereotipe i vraća ljudsko lice pričama koje su predugo bile nevidljive. S druge strane, ona postavlja jasno pitanje institucijama i društvu u cjelini: da li smo spremni da ove priče prestanu biti izuzetak?

Stvarna promjena neće se mjeriti brojem projekata, već brojem djevojčica koje će imati jednake šanse da završe školu, brojem žena koje će imati pristup dostojanstvenom radu i brojem Romkinja koje će učestvovati u donošenju odluka koje se tiču njihovih života.

Promjena počinje onda kada sistem prepozna ono što ove žene već znaju – da potencijal postoji, ali da prilike moraju biti jednako dostupne svima.

**Zato je ovo više od zaključka.
Ovo je poziv na odgovornost.
Ali i poziv na djelovanje.**

